

İHRACATTA SEKTÖREL PERFORMANSLAR

Seyfettin Gürsel¹, Ozan Bakış^{**} ve Uğurcan Acar^{***}

Yönetici Özeti

TÜİK dış ticaret ve firma verilerini kullanarak yaptığımız sektörel incelemede (2009-2016, 37 sektör) çeşitli göstergelere göre ihracat performanslarını belirlemeye çalıştık. Öne çıkan bulgular şöyle sıralanabilir:

En büyük iki ihracatçı sektörümüz olan “ana metal sanayii” ve “motorlu kara taşıtı imalatı” sektörlerinin hem dış pazarlara açılma hem de ithalat bağımlılığını azaltma anlamında gerilediğini buna karşılık ihracatı sırtlayan diğer sektörlerden “giyim eşyalarının imalatı”, “tekstil ürünlerinin imalatı”, “elektrikli teçhizat imalatı” ve “gıda ürünlerinin imalatının hem dış pazar bulma hem de ithalat bağımlılığını azaltma konusunda ilerleme kaydettiklerini görüyoruz.

İhracat payı görece yüksek olup incelenen dönemde ihracatı azalan sektörler “diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı”, “elektrik, gaz, buhar ve havalandırma sistemi üretim ve dağıtım”, “diğer ulaşım araçlarının imalatı” ve “kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı” sektörleridir.

Dış pazarlara açılmanın bir ölçüsü toplam satışlar içinde ihracat gelirlerinin payıdır. Satışlar içinde ihracat payını en çok artıran sektörler “diğer imalatlar”, “tütün ürünleri imalatı”, “temel eczacılık ürünleri imalatı”, “deri ve ilgili ürünlerin imalatı”, “ham petrol ve doğal gaz çıkarımı”, “kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı” ve “mobilya imalatıdır.

Dış pazarlarda pay kaybeden sektörler ise “motorlu kara taşıtı imalatı”, “metal cevherleri madenciliği”, “ana metal sanayii” ve “başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı”dır.

İthalat bağımlılığı seviyesine bakıldığında “giyim eşyalarının imalatı”, “tütün ürünleri imalatı”, “mobilya imalatı” ve “diğer madencilik ve taş ocakçılığı” sektörlerinde ithalat bağımlılığının düşük olduğu göze çarpmaktadır.

Giriş

Betam'ın son yayınladığı, 2017 yılı 3. çeyrek ekonomik büyüme tahmini notunda¹ bir önceki yılın aynı çeyreğiyle kıyasladığımızda, ihracat göstergelerindeki artışların dikkat çektiğini belirtmiştik. Öyle ki, 2017 yılı üçüncü çeyreğinde altın dışı reel ihracat yüzde 17,3 ve toplam reel ihracat ise yüzde 14 oranlarında arttı. Reel ithalat ise yüzde 21,1 oranında, altın dışı reel ithalatta ise yüzde 13,6 oranında artış gerçekleşti. Öte yandan TÜİK'in son açıkladığı Ekim 2017, 'Dış Ticaret İstatistikleri'ne² göre ihracat 2017 yılı Ekim ayında, 2016 yılının aynı ayına göre %9 artarak 13 milyar 942 milyon dolar, ithalat %25 artarak 21 milyar 267 milyon dolar olarak gerçekleşti. İhracatın ithalatı karşılama oranı ise 2016 Ekim ayında %75,2 iken, 2017 Ekim ayında %65,6'ya düştü. Betam'ın 2017 yılı 2. çeyrek

¹Prof. Dr. Seyfettin Gürsel, **Betam**, Direktör, seyfettin.gursel@eas.bau.edu.tr

^{**}Doç.Dr. Ozan Bakış, **Betam**, Kıdemli Araştırmacı, ozan.bakis@eas.bau.edu.tr

^{***} Uğurcan Acar, **Betam**, Araştırma Görevlisi, ugurcan.acar@eas.bau.edu.tr

¹ <http://betam.bahcesehir.edu.tr/wp-content/uploads/2017/11/EkonomikBuyume2017M11.pdf>

² <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24831>

büyüme değerlendirmesi notunda³ ise 2016 yılının 2. çeyreğine göre gerçekleşen %5,1'lik büyümenin %2,3'lük kısmının, 2017'nin 1. çeyreğinde yaşanan %5,2'lik büyümenin %2,5'lük kısmının ihracattan kaynaklandığını belirtmiştik. Dolayısıyla 2017 yılında bu güçlü büyümelerin arkasında ihracatın çok önemli bir yeri olduğunu söyleyebiliriz. Durum böyleyken, ihracatın sektörler bazında nasıl değiştiğini incelemekte fayda görüyoruz.

Bu bilgi notunda TÜİK verileri kullanılarak 37 sektörün (NACE Rev.2 2 dijit sınıflamasına göre) 2009-2016 döneminde ihracat performansı seçilmiş göstergeler itibarıyla tasvir edilmektedir. Mutlak değer olarak artışlar, oransal artışlar ya da büyüme hızları, toplam ciro içinde ihracatın payının değişimi, dış pazar payının değişimi, ihracatın ithalatı karşılama oranı ya da net ihracatın değişimi gibi kıstaslara göre sektörler değerlendirilmiştir.

Bu çalışma "İhracatımızı geçmişe kıyasla daha hızla arttırmamız için ne yapılmalıdır?" sorusunun yanıtının ilk aşaması olarak kabul edilebilir. Bu soruya nispeten tatmin edici kapsamlı bir yanıt verebilmek için sektörlerin ihracat performansını belirleyen birim maliyet, verimlilik, ürün kalitesi, dış piyasa koşulları, reel kur düzeyi gibi çeşitli etkenlerin saptanması ve ne ölçüde performansı etkilediklerinin tahminen hesaplanması gerekir. Bu da çok daha kapsamlı ve analitik bir araştırma ile mümkündür.

İhracat artışında öne çıkan sektörler

Sektörlerde ihracat artışlarını önce "en yüksek ihracat artışları" ardından da "en hızlı büyümeler" açısından değerlendirmek istiyoruz.

En yüksek ihracat artışları

Farklı sektörlerin ihracat performansını karşılaştırırken ilk bakılan gösterge sektörün toplam ihracatının nasıl değiştiğidir. Buna da iki şekilde bakılabilir: i) sektörel ihracatın dolar (veya TL) bazında değişimi, ii) sektörel ihracatın değişim (büyüme) oranı. Değişim (veya büyüme) oranları kıyaslanırken ihracatın ifade edildiği para biriminin önemi ikincildir. Sektörlerin 2009 ihracat seviyeleri, 2009-2016 arası dolar cinsinden ihracat seviyesinin değişimi ve değişim oranı Ek Tablo 1'de verilmektedir. Ek Tablo 1'e göre İhracatını 2 milyar dolar ve üzerinde artıran sektörler ise aşağıda, Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1:2009'dan 2016'ya 2 milyar doların üzerinde ihracat artışı sağlayan sektörler

Sektör adı	İhracat payı (% 2009)	İhracat artışı (Milyar Dolar)
Motorlu kara taşıtı imalatı	12.1	7.8
Gıda ürünlerinin imalatı	6.0	3.8
Giyim eşyalarının imalatı	11.3	3.5
Tekstil ürünlerinin imalatı	7.5	3.3
Diğer imalatlar	1.6	3.2
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	5.3	2.9
Ana metal sanayii	14.8	2.8
Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	3.9	2.2
Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	3.7	2.2
Elektrikli teçhizat imalatı	6.8	2.1
Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)	4.6	2.0

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri, Betam Hesaplamaları

³ <http://betam.bahcesehir.edu.tr/wp-content/uploads/2017/10/Buyume2017Q2.pdf>

İhracatı dolar bazında azalan sektörler ise şunlardır:

Tablo 2: 2009'dan 2016'ya ihracatı azalan sektörler

Sektör adı	İhracat payı (% 2009)	İhracat artışı (Milyon Dolar)
Diğer mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	0.0	-0.6
Yayımcılık faaliyetleri	0.1	-17.1
Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	3.7	-115.8
Elektrik, gaz, buhar ve havalandırma sistemi üretim ve dağıtım	0.1	-126.1
Diğer ulaşım araçlarının imalatı	2.6	-260.2
Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	3.6	-653.5

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri, Betam Hesaplamaları

İhracatı azalan sektörler içinde geleneksel olarak ihracatçı sektör sayabileceğimiz sektörler de bulunmaktadır. “Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı”, “kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı” ve “diğer ulaşım araçlarının imalatı” 2009 yılında toplam ihracat içinde sırası ile yüzde 3,7, yüzde 3,6 ve yüzde 2,6'dır.

2009-2016 arası ihracatını en çok artıran sektörler baktığımızda, doğal olarak, 2009 yılında yüksek ihracat rakamlarına sahip sektörleri görüyoruz (bkz. Tablo 1). 2009-2016 arası ihracatını en çok artıran sektör (yaklaşık 8 milyar dolarlık bir artış) motorlu kara taşıtları (otomotiv) sektörüdür. Bu başarılı performans sonucu 2009 yılında ana metal sanayinden sonra en çok ihracat yapan ikinci sektör iken 2016'da en çok ihracat yapan sektör konumuna gelmiştir. Benzer şekilde sıralamada üste tırmanan diğer bir sektör gıda ürünleri imalatıdır. 2009'da yaklaşık 6 milyar ihracat yaparken 4 milyara yakın artış ile 10 milyar sınırına dayanmış ve sıralamada 2009'da bir üstünde yer alan elektrikli teçhizat imalatı sektörünü geride bırakmıştır.

İhracatta en hızlı büyümeler

En hızlı ihracat büyümesi gösteren sektörler hangileridir diye baktığımızda küçük sektörlerin öne çıktığını görüyoruz. Tek istisna, 2009 yılında toplam ihracat içinde yüzde 1,6 paya sahip olan diğer imalatlar sektörüdür. Diğer imalatlar sektörü şu alt sektörlerden oluşmaktadır: Mücevher ve benzeri eşyaların imalatı, Müzik aletleri imalatı, Spor malzemeleri imalatı, Oyun ve oyuncak imalatı, Tıbbi ve dişçilik ile ilgili araç ve gereçlerin imalatı, başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar.

Tablo 3: 2009'dan 2016'ya ihracat payı en çok artan sektörler

Sektör adı	İhracat payı (%, 2009)	Değişim oranı (%)
Kütüphaneler, arşivler, müzeler ve diğer kültürel faaliyetler	0.0	566.2
Kömür ve linyit çıkartılması	0.0	272.8
Yaratıcı sanatlar, gösteri sanatları ve eğlence faaliyetleri	0.0	267.7
Diğer imalatlar	1.6	201.2
Tütün ürünleri imalatı	0.3	141.2
Balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği	0.2	119.0
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	0.5	109.9

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri, Betam Hesaplamaları

Görece hem ihracat miktarı yüksek hem de yüksek büyüme oranına sahip sektörler olarak öne çıkan sektörler şunlardır:

Tablo 4: Hem ihracat miktarı hem de büyüme oranı yüksek olan sektörler

Sektör adı	İhracat payı (%, 2009)	Değişim oranı (%)
Motorlu kara taşıtı imalatı	12.1	63.2
Gıda ürünlerinin imalatı	6.0	61.9
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	5.3	53.6
Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	3.9	55.7
Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	3.7	58.5
Diğer imalatlar	1.6	201.2
Mobilya imalatı	1.0	83.8
Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı	1.0	92.1

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri, Betam Hesaplamaları

Sektörlerin ihracat performansları

Salt ihracat artış miktarı ve hızları sektörlerin ihracat performanslarını saptamak için yeterli değildir. Üstelik yanıltıcı da olabilir. Örneğin bir sektörde yüksek ihracat artışı yüksek ithalat artışı ile birlikte gerçekleşiyorsa bu sektörün cari açık sorununa bir faydası olduğu söylenemez. Bu nedenle ihracatın ithalatı karşılama oranı, ihracatın satışlar içindeki payının değişimi gibi kıstaslar da ihracat performansları değerlendirilirken dikkate alınmalıdır.

Satışlar içinde ihracat payları itibarıyla sektörel performanslar⁴

Ekonomi reel olarak büyüdüğü için tüm değişkenler aşağı yukarı paralel şekilde büyümektedir. Katma değer, istihdam, yatırım, ihracat, ithalat rakamları büyüme ile aynı yönde artmaktadır. Toplam satışlar içinde ihracat payı aynı olan (mesela yüzde 10 diyelim) iki sektör (A ve B) düşünelim. Basitleştirmek için her iki sektörün de 100 TL kadar üretim yaptığını varsayalım. A sektörü hızlı büyüyerek 100 olan üretimi 120 yaparken B sektörü aynı üretim seviyesini korusun. A sektörünün yeni durumda toplam üretiminin yine yüzde 10'unu ihraç ettiğini ve 12 TL ihracat yaptığını varsayalım. B sektörü ise ihracat oranını yüzde 10'dan 11' çıkararak 11 TL ihracat yapsın. İhracatın satışlar içindeki payına bakmaksızın yapacağımız analizde A sektörünü ihracat anlamında daha başarılı buluruz. Oysa B

⁴ Kullandığımız veri ile ilgili bir uyarı yapmamız yerinde olacaktır. Her ne kadar sektörel ihracat ve ithalat rakamları aylık olarak yayınlanmakta ise de firma düzeyinde derlenen katma değer, yatırım, istihdam gibi temel ekonomik büyüklükler TÜİK tarafından yıllık olarak ve gecikmeli bir şekilde yayınlanmaktadır. Sektörel katma değer, ciro ve yatırım değerlerini TÜİK'in Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistiklerinden (YSHİ) elde ediyoruz. Dış ticaret istatistikleri ile kıyaslandığında YSHİ verileri daha fazla bilgi içerdikleri için önemli bir avantaja sahip olmakla birlikte iki önemli dezavantajı da barındırmaktadır. İlk dezavantaj YSHİ verilerinin yeterince güncel olmayışıdır. En güncel veriler maalesef 2015 yılına aittir. YSHİ verileri için kullanılan ekonomik faaliyet sınıflaması 2009 yılından itibaren NACE Rev.2 olduğu için 2009 öncesi yıllar için YSHİ verileri ile uyumlu olarak kullanabileceğimiz sektörel ihracat ve ithalat verileri bulunmamaktadır. Bu sebeple aşağıda özetlenen bulgular 2009-2015 dönemini kapsamaktadır. İkinci dezavantaj kapsam ile ilgilidir. YSHİ verileri tarım, finans ve sigorta, hane halkının işveren olarak faaliyetleri ve uluslararası örgütler gibi bazı faaliyetleri kapsamadığı için 2 dijital düzeyinde bazı sektörlerin bilgisi dış ticaret istatistiklerinde mevcut olmasına rağmen YSHİ verileri bulunmamaktadır. Söz konusu sektörler; Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri, Ormanlık ile endüstriyel ve yakacak odun üretimi, Balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği. Bu sektörler içinde sadece "Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri" önemli bir ihracat sektörü olup toplam ihracat payı yaklaşık yüzde 4 civarındadır. Diğer iki sektörün toplam ihracat içindeki payı ihmal edilebilir düzeydedir.

sektörü bir anlamda, belki de daha zor olanı başararak üretimin daha büyük bir kısmını yurt dışı pazarlarda satmaktadır. Bu sebeple sadece ihracat rakamı yerine ihracatın toplam satışlar içindeki payına bakmak sektörlerin "çaba" veya performansını ölçmede iyi bir fikir vermektedir.

Ek Tablo 2'de sektörlerle ilgili başlıca göstergeleri bulunmaktadır: Satışlar içinde ihracat ve ithalatın payı ve değişimi, ihracatın ithalatı karşılama oranı ve değişimi, sektörel ihracatın toplam ihracat içindeki payı ve değişimi. İlk olarak bu göstergelerden ihracatın satışlar içindeki payı ile bu payın değişimi itibariyle sektörlerin ihracat performanslarını değerlendirmek istiyoruz. Ek Tablo 2'de de gördüğümüz gibi ihracatın satışlar içindeki payını arttıran sektörler olduğu gibi azaltan sektörler de söz konusudur. Pay değişimlerinin dikkate değer boyutta (örneğin + / - yüzde 5 üzeri) olduğu sektörlere odaklanmayı tercih ediyoruz.

İhracatın satışlar içindeki payının 2009'dan 2016'ya yüzde 5'in üzerinde artıran 7 sektör Tablo 5'te gösterilmektedir.

Tablo 5:2009'dan 2016'ya ihracat/toplam satışlar oranı artışı %5'in üzerinde olan sektörler

Sektör adı	İhracat payı (%, 2009)	X/Satış oranı (%, 2009)	X/Satış oranı değişimi (% puan)
Diğer imalatlar	1.6	26.0	81.2
Tütün ürünleri imalatı	0.3	10.0	12.7
Temel eczacılık ürünleri imalatı	0.5	8.7	11.3
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	0.5	20.7	10.4
Ham petrol ve doğal gaz çıkarımı	0.1	8.7	8.4
Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	3.9	24.8	7.3
Mobilya imalatı	1.1	18.4	5.9

Not: X sektörel ihracatı temsil etmektedir.

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri, Betam Hesaplamaları

"Diğer imalatlar" sektörü (Mücevher ve benzeri eşyaların imalatı, Müzik aletleri imalatı, Spor malzemeleri imalatı, Oyun ve oyuncak imalatı, Tıbbi ve dişçilik ile ilgili araç ve gereçlerin imalatı, Başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar) bariz şekilde diğer sektörlerden ayrılmaktadır. İhracatın satışlar içindeki payı yüzde 26 iken yüzde 106'ya kadar çıkmıştır. Buna karşılık ithalatın satışlara oranı 38 yüzde puan artarak yüzde 42'den yüzde 80'lere çıkmıştır.

"Tütün ürünleri imalatı", "Temel eczacılık ürünleri imalatı" ve "Deri ve ilgili ürünlerin imalatı" sektörleri diğer yüksek artış gösteren sektörlerdir. Her ne kadar bu sektörlerin satış içindeki ihracat payı benzer şekilde (yüzde 10 civarı) artış gösterse de tütün ve deri sektörlerinin daha başarılı olduğu söylenebilir. Bunun sebebi görece yüksek ihracat payı artışlarına karşın ithalatın satışlara oranı bu iki sektörde pek değişmezken temel eczacılık ürünleri üreten sektörde ithalat payı artışı 22 yüzde puandır.

"Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı" ve "Mobilya imalatı" sektörleri, ihracatın satışlar içindeki payı yüzde 5'in üzerinde artış gösteren iki sektördür. Fakat aynı sektörlerin ithalat artışları tamamen farklılaşmaktadır. Kimyasal ürün üreten sektör için ithalat harcamalarının toplam satışlar içindeki payı yüzde 16 kadar artarken mobilya üreten sektörlerde aynı pay az da olsa azalmıştır. Benzer bir ithalat azalışı "Kâğıt ve kâğıt ürünlerinin imalatı" ile "Elektrikli teçhizat imalatı" sektörlerinde kaydedilmiştir. Her iki sektörün ihracat payları yüzde 1'e yakın artış gösterirken ithalat payları sırasıyla yüzde 9,7 ve yüzde 2,5 azalma göstermiştir. (bkz. Ek Tablo 1 ve Ek Tablo 2)

İkinci saptamamız bu görece yüksek performans (satışlar içinde ihracat payının değişimi) gösteren sektörlerin toplam ihracat içindeki payları kimya sektörü hariç çok küçük olmasıdır. Kimya sektörü toplam ihracatın yaklaşık yüzde 4'ünü (2009 yılında) oluşturmaktadır.

Satışlar içinde ihracat payı yüzde 5'in üstünde azalan, diğer ifadeyle performansları gerileyen 7 sektör ise Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6: 2009'dan 2016'ya ihracat/toplam satışlar oranı azalışı %5'in üzerinde olan sektörler

Sektör adı	İhracat payı (%, 2009)	X/Satış oranı (%, 2009)	X/Satış oranı değişimi (% puan)
Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı	2.3	52.2	-5.1
Motorlu kara taşıtı	12.6	50.7	-5.7
Atığın toplanması, ıslahı ve bertarafı faaliyetleri	0.2	17.8	-7.6
Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	3.9	23.2	-7.6
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	5.5	51.2	-8.1
Ana metal sanayii	15.5	51.9	-11.1
Metal cevherleri madenciliği	0.7	45.6	-12.4

Not: X sektörel ihracatı temsil etmektedir.

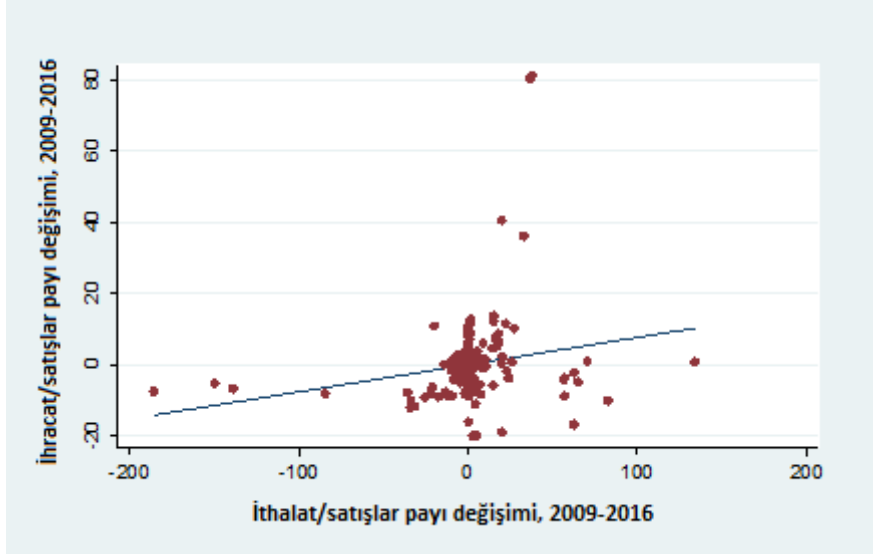
Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri, Betam Hesaplamaları

Çarpıcı olan yine bu sektörlerin ithalat eğilimlerinin farklılaşmasıdır. "Atığın toplanması, ıslahı ve bertarafı faaliyetleri", "Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı" ve "Metal cevherleri madenciliği" sektörlerinde ithalat payındaki azalış ihracat payı azalışından çok daha güçlü olduğu için (sırası ile eksi yüzde 186, eksi yüzde 22 ve eksi yüzde 34) söz konusu sektörlerde aslında bir "iyileşme"den bahsedilebilir. Oysa "Diğer ulaşım araçlarının imalatı" ve "Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı" sektörlerinde bir yandan ihracat payı azalırken diğer yanda ithalat payı muazzam (yüzde 50'den fazla) bir artış kaydetmiştir. İhracat payı azalan diğer sektörlerde ithalat payı pek fazla değişiklik göstermemiştir.

Dördüncü saptamamız bu kötü performans gösteren sektörlerin toplam ihracat içindeki payına ilişkindir. Satışlar içinde ihracat payı yüzde 5 ve üzeri azalan sektörlerin 2009 toplam ihracatı içindeki payı yaklaşık yüzde 40'tır. Başka bir deyişle ihracat sektörlerin neredeyse yarısında ihracatların satış içindeki payı 2009-2016 arası azalmıştır.

Satışlar içinde ihracat payı artan sektörlerin bir kısmında ithalat harcamalarında da artış olduğunu gözlemlediğimiz için bu iki değişken arasında gözlemlenen ilişkinin istatistiki olarak anlamlı olup olmadığını ölçmek için satışlar içinde ihracat payı değişimi ile ithalat payı değişimlerinin saçılım grafiğini (*scatter plot*) oluşturduk. Saçılım grafiğinde gördüğümüz eğilimin istatistiki olarak anlamlı olup olmadığını anlamak için basit regresyonlar kullandık ve satışlar içinde ihracat payı ile ihracat payı arasındaki ilişkinin istatistiki olarak anlamlı olduğunu tespit ettik. Bu da yazılı ve örsel medyada sıkça dile getirilen "ihracatın ithalat bağımlılığı" tezini kısmen doğrulamaktadır.

Şekil 1: 2009'dan 2016'ya sektörlerin satışları içinde ihracat payı değişimi ile ithalat payı değişimleri arasındaki ilişki

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri, Betam Hesaplamaları

İhracatın ithalatı karşılama oranı itibariyle sektörel performanslar

Farklı sektörlerin ihracat performansını kıyaslamak için kullanılacak diğer bir gösterge sektörel ihracatın sektörel ithalata oranı olabilir. Eğer ihracat artarken ithalat daha hızlı artıyorsa, bu yapısal cari açık sorunu olan Türkiye gibi ülkeler için çok da arzulanan bir durum olmayabilir. Önemli olan sadece ihracat artışı değil, ihracat artışı yapılırken ithal girdinin daha az kullanılmasıdır. Bu açıdan bakıldığında 2009'dan 2016'ya sektörel ihracatın sektörel ithalata oranı hangi sektörlerde artmıştır sorusu önem kazanmaktadır. Artış gösteren sektörler okuma kolaylığı için aşağıda 2009 ihracat payları ile birlikte verilmektedir.

Tablo 7: 2009'dan 2016'ya sektörel ihracat / sektörel ithalat oranının artış gösterdiği sektörler

Sektör adı	İhracat payı		
	(%, 2009)	X/M (2009)	X/M Değişimi
Tütün ürünleri imalatı	0.3	2.2	1.2
Mobilya imalatı	1.1	2.1	0.7
Diğer madencilik ve taş ocaklığı	0.9	3.5	0.7
Diğer imalatlar	1.6	0.6	0.7
Metal cevherleri madenciliği	0.7	0.7	0.4
Tekstil ürünlerinin imalatı	7.8	1.9	0.3
Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	0.0	0.2	0.3
Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	0.5	0.5	0.3
Mimarlık ve mühendislik faaliyetleri; teknik test ve analiz faaliyetleri	0.0	0.9	0.2
Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı	1.0	0.4	0.1
Elektrikli teçhizat imalatı	7.1	1.0	0.1
Temel eczacılık ürünleri imalatı	0.5	0.1	0.1

Not: X sektörel ihracatı, M ise sektörel ithalatı temsil etmektedir.

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri, Betam Hesaplamaları

İhracatın ithalata oranı en çok artan sektör tütün ürünleri imalatı sektörüdür. 2009'da ihracat / ithalat oranı 2,2 iken 2016'da aynı oran 1,2 kadar aratarak 3,4 olmuştur. Tütün sektörü ithal ettiğinin 3

katından daha fazla ihraç etmektedir. Mobilya imalatı, diğer madencilik ve taş ocakçılığı, diğer imalatlar, metal cevherleri madenciliği, tekstil ürünlerinin imalatı, kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması ve deri ve ilgili ürünlerin imalatı öne çıkan diğer sektörlerdir. İhracatın ithalata oranı artış gösteren sektörlerin 2009 toplam ihracatı içindeki payları yaklaşık yüzde 21'dir.

Aynı kritere başka bir açıdan bakmak da mümkündür. 2009'da en yüksek ihracat/ithalat oranına sahip sektörlerin ihracat/ithalat oranı nasıl bir seyir izlemiştir? Kolaylık açısından en yüksek orana sahip yedi sektör ve değişimleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 8: 2009'da en yüksek ihracat/ithalat oranına sahip sektörlerin ihracat/ithalat oranı değişimi

Sektör adı	İhracat payı		X/M
	(%, 2009)	X/M (2009)	Değişimi
Elektrik, gaz, buhar ve havalandırma sistemi üretim ve dağıtımı	0.1	8.1	-7.9
Giyim eşyalarının imalatı	11.8	5.6	-0.2
Diğer madencilik ve taş ocakçılığı	0.9	3.5	0.7
Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı	3.9	3.3	-1.2
Tütün ürünleri imalatı	0.3	2.2	1.2
Mobilya imalatı	1.1	2.1	0.7
Gıda ürünlerinin imalatı	6.3	2.1	-0.1

Not: X sektörel ihracatı, M ise sektörel ithalatı temsil etmektedir.

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri, Betam Hesaplamaları

Görüldüğü üzere tütün, mobilya ile diğer madencilik ve taş ocakçılığı sektörlerinde söz konusu oranda iyileşme gerçekleşirken diğer sektörlerde bir gerileme meydana gelmiştir.

İhracatı sırtlayan sektörlerin performansı

Ek Tablo 2'yi değerlendirmenin bir diğer yolu ihracatı sırtlayan sektörlerle odaklanmak olabilir. Toplam ihracatın yaklaşık üçte ikisini oluşturan ilk yedi sektöre odaklanalım.

Tablo 9: 2009'da ihracat payı en yüksek olan 7 sektör

Sektör adı	İhracat payı			X/Satış oranı
	(%, 2009)	X/M (2009)	X/M (2016)	değişimi (%)
Ana metal sanayii	15.5	1.1	0.8	-11.1
Motorlu kara taşıtı	12.6	1.2	0.9	-5.7
Giyim eşyalarının imalatı	11.8	5.6	5.4	2.0
Tekstil ürünlerinin imalatı	7.8	1.9	2.3	-2.9
Elektrikli teçhizat imalatı	7.1	1.0	1.1	0.7
Gıda ürünlerinin imalatı	6.3	2.1	2.0	2.2
Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı	5.5	0.4	0.4	-8.1

Not: X sektörel ihracatı, M ise sektörel ithalatı temsil etmektedir.

Kaynak: TÜİK Dış Ticaret İstatistikleri, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri, Betam Hesaplamaları

En büyük ihracatçı sektör olan ana metal sanayiinin toplam ihracat içindeki payı yüzde 15,5'tir. Bu sektör için ihracatın ithalatı karşılama oranı 2009 1,1 iken bu oran gerileyerek 0,8'e düşmüştür. Benzer bir gerileme ihracatın satışlar içindeki payında gözlemlenmiştir: ihracatın satışlar içindeki payı 11,1 yüzde puan düşüş göstermiştir. İkinci en büyük ihracatçı sektör olan motorlu kara taşıtları sektöründe de benzer eğilimler görülmüştür. İhracatçı sektörler içinde ihracatın ithalatı karşılama oranı pek değişmeden satışlar içinde ihracat payını artıran sektörler sırası ile gıda ürünlerinin imalatı, giyim eşyalarının imalatı ve elektrikli teçhizat imalatı sektörleridir. Bu sektörlerin başarılı olduğunu söyleyebiliriz.

Genel Deęerlendirme

Bu araştırma notunda eldeki sektörel verilerle ihracat performans göstergeleri itibariyle 37 sektörü inceledik. En yüksek ihracat artışlarına, ihracattaki en hızlı büyümelere, satışlar içinde ihracat payları ile değişimlerine ve ihracatın ithalatı karşılama oranları ile değişimlerini inceledik.

Motorlu kara taşıtları (otomotiv) sektörü 2009 yılından 2016 yılına yaklaşık 8 milyar dolar ile ihracatını en çok artıran sektördür. Bu başarılı performans sonucu 2009 yılında ana metal sanayinden sonra en çok ihracat yapan ikinci sektör iken 2016'da en çok ihracat yapan sektör konumuna gelmiştir. Benzer şekilde sıralamada üste tırmanan diğer bir sektör gıda ürünleri imalatıdır. Gıda ürünleri sektörü 2009'da yaklaşık 6 milyar dolar ihracat yaparken 2016 yılına gelindiğinde 4 milyar dolara yakın artış ile 10 milyar sınırına dayanmıştır. En hızlı büyüyen sektörler baktığımızda ise karşımıza ihracat payının çok küçük olduğu sektörler çıkmaktadır.

Satışlar içinde ihracat payını en çok artıran sektörler "diğer imalatlar", "tütün ürünleri imalatı", "temel eczacılık ürünleri imalatı", "deri ve ilgili ürünlerin imalatı", "ham petrol ve doğal gaz çıkarımı", "kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı" ve "mobilya imalatıdır. Satışlar içinde ihracat payı en çok azalan sektörler ise "motorlu kara taşıtı imalatı", "metal cevherleri madenciliği", "ana metal sanayii" ve "başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı"dır. "Ana metal sanayii"ndeki bu pay düşüşü dikkat çekicidir. Zira "ana metal sanayii" sektörü 2009 yılında en yüksek ihracat payına sahip sektörümüzdür.

İthalat bağımlılığının düşük olduğu sektörlerde ise "giyim eşyalarının imalatı", "tütün ürünleri imalatı", "mobilya imalatı" ve "diğer madencilik ve taş ocakçılığı" sektörleri göze çarpmaktadır.

Ek Tablo 1: Sektörler itibari ile ihracat ve ithalat rakamları ve değişim oranları

Sektör kodu	2009 ihracatı (dolar)	2016 ihracatı (dolar)*	Değişim (Dolar)	Değişim oranı (%)	Değişim – sıra	Değişim oranı – sıra	İhracat payı (% , 2009)	Sektör adı
01	4158	5104	946	22.7	12	29	4.1	Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri
02	7	9	2	28.8	30	27	0.0	Ormançılık ile endüstriyel ve yakacak odun üretimi
03	189	414	225	119.0	19	6	0.2	Balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği
05	1	5	3	272.8	27	2	0.0	Kömür ve linyit çıkartılması
06	101	134	33	32.2	25	22	0.1	Ham petrol ve doğal gaz çıkarımı
07	689	911	222	32.2	20	23	0.7	Metal cevherleri madenciliği
08	889	1617	728	81.8	15	10	0.9	Diğer madencilik ve taş ocakçılığı
10	6161	9973	3812	61.9	2	14	6.0	Gıda ürünlerinin imalatı
11	176	287	111	62.9	23	13	0.2	İçeceklerin imalatı
12	269	649	380	141.2	17	5	0.3	Tütün ürünleri imalatı
13	7637	10887	3250	42.6	4	19	7.5	Tekstil ürünlerinin imalatı
14	11545	15033	3487	30.2	3	25	11.3	Giyim eşyalarının imalatı
15	507	1065	558	109.9	16	7	0.5	Deri ve ilgili ürünlerin imalatı
16	547	710	162	29.6	21	26	0.5	Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç)
17	1024	1966	943	92.1	13	8	1.0	Kâğıt ve kâğıt ürünlerinin imalatı
18	5	8	3	50.0	28	18	0.0	Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması
19	3648	2995	-654	-17.9	40	36	3.6	Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı
20	3800	6025	2225	58.5	9	15	3.7	Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı
21	503	880	378	75.1	18	11	0.5	Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı
22	4033	6278	2246	55.7	8	16	3.9	Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı
23	3789	3674	-116	-3.1	37	33	3.7	Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı
24	15112	17889	2777	18.4	7	31	14.8	Ana metal sanayii
25	4679	6641	1962	41.9	11	20	4.6	Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)
26	2240	2356	116	5.2	22	32	2.2	Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı
27	6949	9069	2120	30.5	10	24	6.8	Elektrikli teçhizat imalatı
28	5414	8318	2904	53.6	6	17	5.3	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı
29	12327	20119	7792	63.2	1	12	12.1	Motorlu kara taşıtı imalatı
30	2606	2345	-260	-10.0	39	34	2.6	Diğer ulaşım araçlarının imalatı
31	1063	1954	891	83.8	14	9	1.0	Mobilya imalatı
32	1588	4785	3197	201.2	5	4	1.6	Diğer imalatlar
35	140	14	-126	-90.3	38	38	0.1	Elektrik, gaz, buhar ve havalandırma sistemi üretim ve dağıtımı
37	0.0	0.0	0.0	-49.9	33	37	0.0	Kanalizasyon
38	233	315	82	35.0	24	21	0.2	Atığın toplanması, ıslahı ve bertarafı faaliyetleri
58	96	79	-17	-17.7	36	35	0.1	Yayımcılık faaliyetleri
59	13	16	3	20.8	29	30	0.0	Sinema filmi, video ve televizyon programları yayımcılığı
71	0.6	0.7	0.2	26.3	32	28	0.0	Mimarlık ve mühendislik faaliyetleri; teknik test ve analiz faaliyetleri
74	0.7	0.1	-0.6	-90.7	35	39	0.0	Diğer mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler
90	2	7	5	267.7	26	3	0.0	Yaratıcı sanatlar, gösteri sanatları ve eğlence faaliyetleri
91	0.1	0.4	0.3	566.2	31	1	0.0	Kütüphaneler, arşivler, müzeler ve diğer kültürel faaliyetler
96	0.0	0.0	0.0	-97.6	34	40	0.0	Diğer hizmet faaliyetleri

* 96 sektörünün ihracat değeri 2016 bulunmadığı için 2015 yılına aittir

Ek Tablo 2: Sektörler itibarı ile farklı ihracat performansı göstergeleri

Sektör kodu	X/Satış		M/Satış		İhracat		X/M (2009)	X/M (2016)	Sektör adı
	Oranı (% 2009)	Değişimi (% puan)	Oranı (% 2009)	Değişimi (% puan)	Oranı (% 2009)	Değişimi (% puan)			
24	51.9	-11.1	45.7	4.8	15.5	-2.6	1.1	0.8	Ana metal sanayii
29	50.7	-5.7	43.5	7.3	12.6	0.1	1.2	0.9	Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı
14	60.2	2.0	10.8	0.8	11.8	-0.9	5.6	5.4	Giyim eşyalarının imalatı
13	34.5	-2.9	17.9	-3.9	7.8	0.1	1.9	2.3	Tekstil ürünlerinin imalatı
27	40.0	0.7	38.9	-2.4	7.1	-0.4	1.0	1.1	Elektrikli teçhizat imalatı
10	14.0	2.2	6.7	1.5	6.3	1.1	2.1	2.0	Gıda ürünlerinin imalatı
28	51.2	-8.1	119.4	-21.7	5.5	0.7	0.4	0.4	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı
25	31.8	-1.9	20.4	-0.5	4.8	0.3	1.6	1.5	Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)
22	27.9	0.4	18.4	2.0	4.1	0.6	1.5	1.4	Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı
20	24.8	7.3	109.7	16.6	3.9	0.8	0.2	0.3	Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı
23	23.2	-7.6	7.1	0.6	3.9	-1.0	3.3	2.0	Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı
19	29.7	-1.1	84.9	-9.3	3.7	-0.7	0.3	0.4	Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı
30	65.3	-4.1	86.2	57.0	2.7	-0.9	0.8	0.4	Diğer ulaşım araçlarının imalatı
26	52.2	-5.1	208.5	65.3	2.3	-0.4	0.3	0.2	Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı
32	26.0	81.2	42.6	38.3	1.6	1.8	0.6	1.3	Diğer imalatlar
31	18.4	5.9	8.8	-0.2	1.1	0.4	2.1	2.9	Mobilya imalatı
17	17.8	0.9	45.3	-9.7	1.0	0.3	0.4	0.5	Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı
8	35.2	-3.2	10.1	-2.5	0.9	0.3	3.5	4.2	Diğer madencilik ve taş ocakçılığı
7	45.6	-12.4	62.8	-33.7	0.7	0.0	0.7	1.1	Metal cevherleri madenciliği
16	12.9	0.3	14.8	10.0	0.6	0.0	0.9	0.5	Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç)
15	20.7	10.4	40.2	-0.3	0.5	0.3	0.5	0.8	Deri ve ilgili ürünlerin imalatı
21	8.7	11.3	80.0	22.4	0.5	0.2	0.1	0.2	Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı
12	10.0	12.7	4.5	2.0	0.3	0.1	2.2	3.5	Tütün ürünleri imalatı
38	17.8	-7.6	331.1	-185.6	0.2	0.0	0.1	0.1	Atığın toplanması, ıslahı ve bertarafı faaliyetleri; maddelerin geri kazanımı
11	5.6	3.7	5.2	5.8	0.2	0.0	1.1	0.8	İçeceklerin imalatı
35	0.3	-0.2	0.0	0.4	0.1	-0.1	8.1	0.2	Elektrik, gaz, buhar ve havalandırma sistemi üretim ve dağıtımı
6	8.7	8.4	0.0	0.0	0.1	0.0	20037	1982	Ham petrol ve doğal gaz çıkarımı
58	5.9	-1.1	19.1	-4.2	0.1	0.0	0.3	0.3	Yayıncılık faaliyetleri
59	1.0	-0.6	3.9	-2.0	0.0	0.0	0.3	0.2	Sinema filmi, video ve televizyon programları yapımçılığı
18	0.2	0.1	0.8	-0.3	0.0	0.0	0.2	0.5	Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması
90	0.2	0.3	1.3	3.1	0.0	0.0	0.2	0.1	Yaratıcı sanatlar, gösteri sanatları ve eğlence faaliyetleri
5	0.0	0.7	37.0	134.7	0.0	0.0	0.0	0.0	Kömür ve linyit çıkartılması
74	0.1	-0.1	0.1	0.0	0.0	0.0	1.0	0.2	Diğer mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler
71	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.9	1.1	Mimarlık ve mühendislik faaliyetleri; teknik test ve analiz faaliyetleri
91	0.4	-0.1	19.0	-14.0	0.0	0.0	0.0	0.1	Kütüphaneler, arşivler, müzeler ve diğer kültürel faaliyetler
96	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.7	0.0	Diğer hizmet faaliyetleri
37	0.1	-0.1	0.0	0.0	0.0	0.0			Kanalizasyon

Ek Tablo 3. NACE Rev.2 sektör tanımı ile TİM sektör tanımı karşılaştırması

İlk 1000 (TİM)	nace2 2d kodu
Çelik	24
Çimento Cam Seramik ve Toprak Ürünleri	23
Demir ve Demir Dışı Metaller	07
Deri ve Deri Mamulleri	15
Diğer Sanayi Ürünleri	25/32 ??
Elektrik Elektronik ve Hizmet	26/27
Fındık ve Mamulleri	01
Gemi ve Yat	30
Halı	13
Hazır giyim ve Konfeksiyon	14
Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri	10/46
İklimlendirme Sanayii	28
Kimyevi Maddeler ve Mamulleri	20
Kuru Meyve ve Mamulleri	01
Madencilik Ürünleri	05-09
Makine ve Aksamları	28
Meyve Sebze Mamulleri	01
Mobilya, Kâğıt ve Orman Ürünleri	02/31
Mücevher	32
Otomotiv Endüstrisi	29
Savunma ve Havacılık Sanayii	25/26
Su Ürünleri ve Hayvansal Mamuller	03
Süs Bitkileri ve Mam.	01
Tekstil ve Hammaddeleri	13
Tütün	12
Yaş Meyve ve Sebze	01
Zeytin ve Zeytinyağı	01/10

Ek Tablo 4. NACE Rev.2 sınıflaması

nace2 kod	nace2 ad
01	Bitkisel ve hayvansal üretim ile avcılık ve ilgili hizmet faaliyetleri
02	Ormancılık ile endüstriyel ve yakacak odun üretimi
03	Balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği
05	Kömür ve linyit çıkartılması
06	Ham petrol ve doğal gaz çıkarımı
07	Metal cevherleri madenciliği
08	Diğer madencilik ve taş ocakçılığı
09	Madenciliği destekleyici hizmet faaliyetleri
10	Gıda ürünlerinin imalatı
11	İçeceklerin imalatı
12	Tütün ürünleri imalatı
13	Tekstil ürünlerinin imalatı
14	Giyim eşyalarının imalatı
15	Deri ve ilgili ürünlerin imalatı
16	Ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç)
17	Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı
18	Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması
19	Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı
20	Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı
21	Temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin imalatı
22	Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı
23	Diğer metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı
24	Ana metal sanayii
25	Fabrikasyon metal ürünleri imalatı (makine ve teçhizat hariç)
26	Bilgisayarların, elektronik ve optik ürünlerin imalatı
27	Elektrikli teçhizat imalatı
28	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı
29	Motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı
30	Diğer ulaşım araçlarının imalatı
31	Mobilya imalatı
32	Diğer imalatlar
33	Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı
35	Elektrik, gaz, buhar ve havalandırma sistemi üretim ve dağıtımı
36	Suyun toplanması, arıtılması ve dağıtılması
37	Kanalizasyon
38	Atığın toplanması, ıslahı ve bertarafı faaliyetleri; maddelerin geri kazanımı
39	İyileştirme faaliyetleri ve diğer atık yönetimi hizmetleri
41	Bina inşaatı
42	Bina dışı yapıların inşaatı
43	Özel inşaat faaliyetleri
45	Motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin toptan ve perakende ticareti ile onarımı
46	Toptan ticaret (Motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)
47	Perakende ticaret (Motorlu kara taşıtları ve motosikletler hariç)
49	Kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı
50	Su yolu taşımacılığı
51	Hava yolu taşımacılığı
52	Taşımacılık için depolama ve destekleyici faaliyetler
53	Posta ve kurye faaliyetleri
55	Konaklama
56	Yiyecek ve içecek hizmeti faaliyetleri

58	Yayıncılık faaliyetleri
59	Sinema filmi, video ve televizyon programları yapımcılığı, ses kaydı ve müzik yayımlama faaliyetleri
60	Programcılık ve yayıncılık faaliyetleri
61	Telekomünikasyon
62	Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili faaliyetler
63	Bilgi hizmet faaliyetleri
64	Finansal hizmet faaliyetleri (Sigorta ve emeklilik fonları hariç)
65	Sigorta, reasürans ve emeklilik fonları (Zorunlu sosyal güvenlik hariç)
66	Finansal hizmetler ile sigorta faaliyetleri için yardımcı faaliyetler
68	Gayrimenkul faaliyetleri
69	Hukuk ve muhasebe faaliyetleri
70	İdare merkezi faaliyetleri; idari danışmanlık faaliyetleri
71	Mimarlık ve mühendislik faaliyetleri; teknik test ve analiz faaliyetleri
72	Bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetleri
73	Reklamcılık ve piyasa araştırması
74	Diğer mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler
75	Veterinerlik hizmetleri
77	Kiralama ve leasing faaliyetleri
78	İstihdam faaliyetleri
79	Seyahat acentesi, tur operatörü ve diğer rezervasyon hizmetleri ve ilgili faaliyetler
80	Güvenlik ve soruşturma faaliyetleri
81	Binalar ile ilgili hizmetler ve çevre düzenlemesi faaliyetleri
82	Büro yönetimi, büro destek ve iş destek faaliyetleri
84	Kamu yönetimi ve savunma; zorunlu sosyal güvenlik
85	Eğitim
86	İnsan sağlığı hizmetleri
87	Yatılı bakım faaliyetleri
88	Barınacak yer sağlanmaksızın verilen sosyal hizmetler
90	Yaratıcı sanatlar, gösteri sanatları ve eğlence faaliyetleri
91	Kütüphaneler, arşivler, müzeler ve diğer kültürel faaliyetler
92	Kumar ve müşterek bahis faaliyetleri
93	Spor faaliyetleri, eğlence ve dinlence faaliyetleri
94	Üye olunan kuruluşların faaliyetleri
95	Bilgisayarların, kişisel eşyaların ve ev eşyalarının onarımı
96	Diğer hizmet faaliyetleri
97	Ev içi çalışan personelin işverenleri olarak hanehalklarının faaliyetleri
98	Hanehalkları tarafından kendi kullanımlarına yönelik olarak üretilen ayırım yapılmamış mal ve hizmetler
99	Uluslararası örgütler ve temsilciliklerinin faaliyetleri
